

Projektant i jego prawa

1. Uwagi wprowadzające

Współczesny rynek nasycony jest jednorodnymi produktami, co powoduje konieczność ich odróżnienia tak, aby zwróciły uwagę nabywców. Dla osiągnięcia tego celu podejmuje się różnorodne działania marketingowe, w tym dotyczące odpowiedniego ukształtowania ich wyglądu zewnętrznego, zastosowanej kolorystyki, przyjęcie charakterystycznego znaku towarowego itd. Zwykle osiągnięcie zamierzonego celu wymaga wysiłku twórczego, którego efekty zamknięte w wyrobie korzystają z ochrony odpowiednimi przepisami. Dla ich autora - są to postanowienia ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych; dla przedsiębiorcy, w zależności od rodzaju uzyskanej ochrony, będzie to przede wszystkim ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji bądź ustawa Prawo własności przemysłowej.

Ze względu na temat tego opracowania, dalsze uwagi dotyczyć będą praw projektanta, wynikających ze wskazanej grupy przepisów.

2. Przedmiot ochrony

Zanim przejdę do przedstawienia uprawnień projektanta (twórcy danego opracowania), kilka słów o tym, co może stanowić przedmiot ochrony w świetle ustawy z 4 lutego 1993 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jednolity Dz. U. 2006 r. nr 90, poz.631). Ustawa określa go w art.1 ust. 1 w sposób następujący: *„Przedmiotem prawa autorskiego jest każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiegokolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia (utwór)”*.

Chronione kategorie utworów wymienia ust.2 art.1, wśród nich wskazując m.in.: utwory literackie, plastyczne, fotograficzne, **wzornictwa przemysłowego**. Jeśli zatem, określony projekt ma cechy utworu, wówczas podlega ochronie przepisami wskazanej ustawy. Na rzecz jego twórcy powstają równocześnie odpowiednie prawa. Zgodnie zatem z art. 8 ustawy, *prawo autorskie przysługuje twórcy*,

Projekt współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka

*jeżeli ustawa nie stanowi inaczej. Z przepisu tego wynika, że może mieć miejsce sytuacja, w której odpowiednie uprawnienia przysługiwać będą **innym** niż twórca **podmiotom** (np. pracodawcy). Są to jednak przypadki wyjątkowe, ściśle w ustawie uregulowane.*

Twórcą może być jedynie **osoba fizyczna**, Obojętny jest przy tym jej wiek i stan psychiczny, wykształcenie, przynależność do związku twórczego, obywatelstwo, zamiar. Zatem zdjęcie zrobione przez kamerę przemysłową nie ma swojego „twórcy”.

Dla ułatwienia dokonywania odpowiednich ustaleń, w ust. 2 art. 8 ustawy wprowadzono domniemanie, *że twórcą jest osoba, której nazwisko w tym charakterze uwidoczniono na egzemplarzach utworu lub, której autorstwo podano do publicznej wiadomości w jakikolwiek inny sposób w związku z rozpowszechnianiem utworu.* Nie oznacza to, że istnieje prawny **obowiązek** takiego wskazania. Jednak ułatwia to ustalenie osoby uprawnionej.

Niekiedy możemy mieć do czynienia ze **współautorstwem** określonego utworu (w rodzaju: kompozytor i autor tekstu piosenki, wspólnie napisana książka, spot reklamowy itd.). Przymiot taki przysługuje osobie, która wniosła **choćby minimalny element twórczy**. W odniesieniu do fotografii współtwórczość może polegać np. na wyborze kadru i wskazaniu parytetów takiego ujęcia, określeniu odpowiedniego momentu ujęcia itp. Niekiedy w takich sytuacjach powstaje dzieło, co do którego trudno jest ustalić wkłady twórcze. Mówimy wówczas o tzw. dziełach nierozłącznych.

Współtwórcom przysługuje **wspólne prawo majątkowe** do opracowanego przez nich utworu. Domniemanie, które może zostać obalone, wskazuje na równość udziałów (a więc równy jest też udział zysków).

W szeregu przypadków mamy do czynienia z tzw. **dziełem pracowniczym**. Oczywiście jest, że zasadą rządzącą stosunkiem pracy jest swoiste „zawłaszczanie” jej wyników przez pracodawcę, w zamian za wynagrodzenie. Zasada ta ulega modyfikacji na gruncie prawa autorskiego. Otóż, zgodnie z art. 12 ust. 1 ustawy, *jeżeli ustawa lub umowa o pracę nie stanowią inaczej, pracodawca, którego pracownik stworzył utwór w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy, nabywa z chwilą przyjęcia utworu autorskie prawa majątkowe w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron.*

Z przepisu tego wynika, że odpowiednie prawa do utworu **pierwotnie** powstają na rzecz twórcy–pracownika. Na pracodawcę **przechodzą** dopiero z chwilą **przyjęcia dzieła**, a i to wówczas,

Projekt współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka

gdy obowiązek twórczy jest wpisany w umowę o pracę i jedynie w zakresie, w jakim wynika to z tej umowy lub zgodnego zamiaru zainteresowanych.

Tak więc, jeśli np. pracownik, który odpowiedniego obowiązku nie ma wpisanego **w treść umowy opracuje wzór**, który następnie pracodawca chce wykorzystać, to musi nabyć odpowiednie prawa lub otrzymać od pracownika; nie ma zatem do niego prawa z racji tego, że jest pracodawcą.

5. Autorskie prawa osobiste i majątkowe

Prawa przysługujące twórcom mają podwójny charakter (dualizm praw autorskich), są to mianowicie prawa **osobiste** i **majątkowe**. Pierwsze z nich chronią związek psychiczny, jaki łączy twórcę z jego utworem, drugi – zapewnia mu monopol eksploatacyjny, zasadzający się w możliwości osiągnięcia korzyści ekonomicznych. Prawa te zostaną przybliżone poniżej.

A. Autorskie prawa osobiste

Jak wspomniano, podstawowym założeniem, leżącym u podstaw przyznania takiej ochrony, jest to, iż w związku z procesem twórczym i jego rezultatem, po stronie autora powstaje szczególna więź mentalna, uczuciowa. Zaliczana jest, co oczywiste, do grupy dóbr osobistych, które zgodnie z przyjmowanym stanowiskiem, obejmują fizyczną i psychiczną integralność człowieka, jego indywidualność i godność oraz pozycję społeczną, co stanowi przesłankę samorealizacji osoby ludzkiej. Chroniące je prawa mają charakter bezwzględny, tzn. **każdy**, kto je naruszy ponosi odpowiedzialność z tego tytułu.

Generalnie ich ochrona wynika z art. 23 i 24 Kodeksu cywilnego. Zgodnie z pierwszym z nich: *Dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach.*

Projekt współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka

Drugi wskazuje, że *Ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny (§1). Jeżeli wskutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych (§2). Przepisy powyższe nie uchybiają uprawnieniom przewidzianym w innych przepisach, w szczególności w prawie autorskim oraz w prawie wynalazczym (§3).*

Oprócz powyżej wskazanej ochrony, w odniesieniu do twórców ustawa o prawie autorskim zawiera **odrębną**, samodzielną regulację. Zgodnie zatem z art. 16 „*jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, autorskie prawa osobiste chronią nieograniczoną w czasie i nie podlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu więź twórcy z utworem, a w szczególności prawo do:*

- 1) *autorstwa utworu,*
- 2) *oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo,*
- 3) *nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania,*
- 4) *decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności,*
- 5) *nadzoru nad sposobem korzystania z utworu.”*

Zwrócić należy uwagę na ochronę wynikającą z **prawa do autorstwa**. Ochrona obejmuje zatem sytuacje, w których dochodzi do „podszywania” się osoby trzeciej pod cudzy utwór, do przypisywania sobie jego autorstwa. W takim przypadku mamy do czynienia z **plagiatem, który oznacza właśnie przypisywanie sobie autorstwa cudzego utworu**.

Podkreślić także należy, że wyłącznie twórca może decydować o tym, czy utwór rozpowszechnić pod własnym nazwiskiem, pseudonimem czy też w ogóle go nie podpisywać (co nie pozbawia go określonych praw).

Kolejnym istotnym, chronionym prawem, dobrem osobistym jest **integralność utworu**, polegająca na tym, że powinien on przez cały czas eksploatacji pozostać w swojej pierwotnej formie (oczywiście, wola autora może to zmienić). Każda zatem ingerencja w treść dzieła, np. w odniesieniu do wzoru

Projekt współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka

zaprojektowanego - dodanie elementu lub odwrotnie, jego usunięcie, naruszać może wskazane dobra. Pewien wyjątek przewiduje ust. 2 art. 49 ustawy, zgodnie z którym *następca prawny, choćby nabył całość autorskich praw majątkowych, nie może, bez zgody twórcy, czynić zmian w utworze, chyba że są one spowodowane oczywistą koniecznością, a twórca nie miałby słusznej podstawy im się sprzeciwić. Dotyczy to odpowiednio utworów, których czas ochrony autorskich praw majątkowych upłynął.* Ustawodawca wyraźnie jednak ogranicza możliwość dokonywania zmian poprzez warunek ich „oczywistej konieczności” oraz wstępnego ustalenia, że „twórca nie miałby słusznej podstawy im się sprzeciwić”.

W końcu podkreślić należy, iż osobiste prawa autora są **niezbywalne**, nie można także się ich **zrzec** (co zresztą wynika z przepisu). **Można** jedynie zobowiązać się do ich **niewykonywania**. Nie mają ograniczenia czasowego, co odróżnia je od „zwykłych” dóbr osobistych, które gasną wraz ze śmiercią osoby, której przysługiwały.

B. Autorskie prawa majątkowe

Zakres autorskich praw majątkowych, niewątpliwie ważnych dla uprawnionego, wyznacza art. 17 ustawy, w brzmieniu: *jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, twórcy przysługuje wyłączne prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu.*

Z przywołanego przepisu wynika, że na rzecz twórcy (autorskouprawnionego) powstaje wyłączne prawo do korzystania z utworu na wszystkich polach eksploatacji (art. 50 ustawy). Pojęcie „korzystanie” oznacza każdą formę eksploatacji, przede wszystkim gospodarczej, utworu.

W tym miejscu należy rozszyfrować wskazane powyżej pojęcie „pól eksploatacji”. Wiąże się z przynależną jedynie do dóbr niematerialnych cechą, a mianowicie z równoczesną możliwością ich eksploatacji przez różne podmioty i na rozmaity sposób. I tak przykładowo, kto inny może książkę wydrukować, kto inny sprzedawać a jeszcze kto inny – przerobić ją na scenariusz filmowy. Każdy ze wskazanych sposobów korzystania z utworu – to **odrębne pole eksploatacji**. Wymienia je art. 50 ust. 1 ustawy. Odgrywają one szczególną rolę w zakresie **obrotu** autorskimi prawami majątkowymi, o czym dalej będzie mowa.

Projekt współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka

Prawa, o których mowa, są ograniczone czasowo i zgodnie z art. 36 ustawy, trwają 70 lat po śmierci twórcy. Po tym terminie **każdy może z utworu korzystać**. "Stare" wzory mogą zatem być kopiowane, bez narażenia się na odpowiedzialność.

Autor: Prof.dr hab.Ewa Nowińska

W ramach projektu zachęcamy do korzystania
z **bezpłatnych usług Wirtualnego Rzecznika Patentowego**
na www.marr.pl/rzecznik

Małopolska Agencja Rozwoju Regionalnego
ul. Kordylewskiego 11, 31-542 Kraków
Tel.: (12) 417 74 22, 617 66 21
Fax: (12) 617 66 66